

Perhelähtöisen seurakunnan teologiaa

Minna Valtonen

TT, pastori, yliopettaja

Siihen nähden, kuinka keskeinen rooli perheiden tavoittamisella on kirkon ja seurakuntien toiminnassa ja kuinka paljon asiantuntemusta seurakuntien työntekijöillä on, perheen kokonaisvaltaisesti huomioivaa teologiaa on jäsennetty niukasti. Parisuhteen ja avioliiton opillisen tarkastelun rinnalla tulisikin laajentaa näkökulmaa myös muihin perheyhteisön jäseniin, suhteisiin sekä perheen tehtävään.

Kirkon perhetoiminnan ja perhetyön piiriin ovat tervetulleita kaikenlaiset perheet ja kaikenlaisten perheiden jäsenet. Päiväkerhoon ovat tervetulleita kaikki lapset, ja diakoniatyössä autetaan vaikeuksissa olevia perhetaustaa kyselemättä.

Perhekeskustoiminnan kehittäminen on avannut seurakunnille uusia mahdollisuuksia olla entistä vahvemmin mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa yhteistyötä muiden perhetyön toimijoiden kanssa. Tätäkin kautta perheiden monimuotoisuudesta on tullut entistä enemmän seurakunnan arkea.

Yksi keskeinen lähtökohta uusien perhelähtöisen seurakunnan suuntaviivojen laatimisessa on ollut juuri tietoisuus perheiden monimuotoisuudesta. Siten uudet suuntaviivat jatkavat kymmenen vuotta sitten julkaistun Minäkö perhetyön tekijä -julkaisun periaatteita, joiden mukaan ”jokainen määrittelee viime kädessä itse, ketkä kuuluvat hänen perheeseensä”.

Parisuhteen vai perheyhteisön teologiaa?

Samaan aikaan kun seurakuntien perhetoiminnan ja -työn piiriin kutsutaan monimuotoisia perheitä, kirkossa käydään ajoittain kiivastakin keskustelua avioliitosta ja parisuhteesta sekä näitä koskevista ihanteista. Erityisen polarisoitunutta parisuhteeseen liittynyt keskustelu oli keväällä 2017, kun sukupuolineutraali avioliittolaki astui voimaan maaliskuussa.

Toisilla uusi avioliittolaki kirvoitti toiveen siitä, että kirkollinen vihkiminen sallittaisiin homopareille. Toisissa se vahvisti huolta, että näin tapahtuisi ja kirkko luopuisi perinteisestä avioliitonäkemyksestä. Laura Kallatsan ja Jouko Kiisken keväällä 2019 julkaisema tutkimus osoittaa, että näkemykset jakaantuvat suuresti myös pappien keskuudessa. Osa papeista on valmis vihkimään homopareja, osa pitää avioliittoa vain miehen ja naisen välisenä eikä näe homoparien vihkimistä mahdollisena.

Keväällä 2018 tehtiin kirkolliskokousaloite kirkon nykyisen avioliittokäsityksen laajentamisesta, mutta äänestyksen jälkeen se raukesi. Jatkoehdotuksessa pyydettiin kuitenkin piispainkokousta edistämään kunnioittavaa keskustelua ja selvittämään

vaihtoehtoja, jotta avioliittokäsityksestä vallitseva erimielisyys saataisiin ratkaistua. Kirkolliskokouksen pöytäkirjat keväältä 2018 osoittavat, että avioliittoa koskevat näkemykset olivat tuolloin varsin etäällä toisistaan.

Molempien avioliittokäsitysten perusteluissa vedottiin sekä Raamattuun että Tunnustuskirjoihin. Nykyisen avioliittokäsityksen säilyttämiseksi kokouksessa vedottiin myös kirkon opin muuttumattomuuteen, kirkon asemaan ja ekumeenisten yhteyksien säilyttämiseen. Avioliittokäsityksen laajentamista puolustaneet perustelivat näkemyksiään teologisten seikkojen lisäksi muun muassa yhteiskunnallisen tilanteen muutoksella ja samaa sukupuolta olevin parien pastoraalisella huolenpidolla.

Seurakunnissa eletään usein siis tilanteessa, jossa kirkollinen keskustelu ei kaikilta osin kohtaa seurakuntalaisten arjen todellisuutta. Näyttää siltä, että kirkollisessa keskustelussa painottunut avioliiton ja parisuhteen teologian opillinen ja eettinen tarkastelu ei ainakaan tähän mennessä ole luonut edellytyksiä seurakuntien perhelähtöisen työn jäsentämiseen ja sen teologian vahvistamiseen, vaan on pikemminkin luonut jännitteitä.

Avioliiton, parisuhteen, seksuaalisen läheisyyden ja kahdenkeskisyyden teemat ovat ilman muuta tärkeitä, ja niitä koskevaa teologista keskustelua ja tutkimusta tulee jatkaa ja syventää. Tärkeitä ovat kuitenkin myös muut perheyhteisön keskinäiset suhteet sekä vanhemmuuteen, lapseuteen ja yhteisöllisyyteen liittyvät teemat. Kaikki perheyhteisöt eivät syystä tai toisesta rakennu parisuhteelle.

Voisiko olla, että teologisen perspektiivin laajentaminen antaisi näkökulmia myös yksin elävien seurakuntalaisten osallisuuden vahvistamiseen? Voisiko jokainen tuntee olevansa osa seurakuntaperhettä? Erityisen tärkeää olisi, ettei yhdenkään seurakunnan toiminnassa olevan lapsen tarvitsisi kokea omaan perhetaustaansa liittyvää syrjintää, vähättelyä tai edes ihmettelyä, oli hänen perheensä millainen tahansa.

Vuonna 2009 julkaistu Minäkö perhetyön tekijä -asiakirja nostaa perhelähtöisen seurakunnan perustaksi jokaisen ihmisen arvokkuuden Jumalan luomana, lunastamana ja pyhittämänä. Se korostaa myös, että ihmiseksi kasvaminen toteutuu yhteydessä toisiin ihmisiin ja että seurakuntakin on kuva Jumalan perheestä. Vanhemmuus nähdään lahjana ja tehtävänä, joka koskettaa kaikkia aikuisia. Myös niillä, joilla ei ole omia lapsia, voi olla merkittävä tehtävä tukea lasten ja nuorten kasvua. Kristittyinä elämisen arki toteutuu jokaisen lähisuhteissa ja siinä yhteisössä, jossa hän elää ja toimii. Usein juuri läheisimmät ihmissuhteet ovat niitä, joissa koetaan syvintä rakkautta ja suurinta vaikeutta rakastaa.

Uudet perhelähtöisen seurakunnan linjaukset ovat rakentuneet tälle samalle perustalle. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset ja perheiden moninaisuus haastavat kuitenkin syventämään ja laajentamaan teologisia lähtökohtia. Tässä artikkelissani pyrin lyhyesti avaamaan perheyhteisön teologian lähtökohtia joidenkin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ydintekstien valossa. Tarkasteltavana aineistona ovat olleet Katekismus (2000), Tunnustuskirjojen suomenkielinen laitos ja Jumalanpalvelusten kirja. Virsikirjan virsien sisältämää perhekäsitystä olen selvittänyt jo aiemmin tutkimusartikkelissani, joka on julkaistu Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisussa Virsi ja laulu Suomessa.

Seurakunta Jumalan perheväkenä

Sitä, miten Jumala seurakunnassa toimii ja mikä ihminen on suhteessa häneen, kuvataan kirkon ydinteksteissä usein perheeseen liittyvillä käsitteillä. Uudessa testamentissa seurakunnasta ja kirkosta on käytetty yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuutta painottavia ilmaisuja, kuten Jumalan kansa, heimo ja perhe. Paavali kirjoittaa Efesolaiskirjeessä: ”Te ette siis enää ole vieraita ja muukalaisia, vaan kuulutte Jumalan perheeseen, samaan kansaan kuin pyhät” (Ef. 2:19). Jumalanpalvelusten kirjassa perheajatus ilmenee muun muassa perhemessun johdantosanoissa, joissa puhe osoitetaan ”Jumalan perheväelle, pienille ja suurille”, ja ehtoollisrukouksessa, jossa ehtoollista sanotaan Jumalan perheväen yhteiseksi kiitosateriaksi. Sen sijaan messun tai sanajumalanpalveluksen kaavasta perheeseen viittaavaa yhteisöllistä sanoitusta ei löydy.

Suomalaisessa Uuden testamentin käännöksessä käsite *ekklesia* on käännetty valtaosin seurakunnaksi, mutta se voi merkitä myös kirkkoa. Risto Saarinen on todennut, että teologisesti on oleellista, että Uudessa testamentissa käytetään kauttaaltaan vain tätä yhtä käsitettä kuvaamaan sekä pieniä että suuria, konkreettisia ja abstrakteja kristittyjen yhteisöjä. Tässä artikkelissani pohdinnan painopiste on paikallisseurakunnassa ja kansallisessa kirkossa, mutta taustalla on toki ymmärrys siitä, että kristillinen kirkko on maailmanlaajaa Kristuksen seurakunta.

Perhe-analogian lähtökohtana on ajatus Jumalasta Taivaallisena Isänä. Jumalan rakkautta yksittäistä ihmistä ja koko ihmiskuntaa kohtaan kuvataan isällisenä rakkautena, joka kulminoituu Kristuksen sovitustyössä. Kristittynä eläminen merkitsee luottamista ja turvautumista Kristuksen lunastustyöhön, Jumalan apuun ja rakkauteen kaikissa elämän tilanteissa.

Jumalanpalvelusten kirjassa jouluyön messun esirukouksen sanoituksessa todetaan: ”Jumala, Isämme, sinä lähetit Poikasi maan päälle, ihmiseksi ihmisten keskelle. Siksi me tuomme sinulle kaikki pyyntömme veljemme ja Herramme Jeesuksen Kristuksen kautta.”

Jotta ihminen voisi olla vakuuttunut siitä, että Jumala on ottanut hänet lapsekseen, hän tarvitsee Pyhän Hengen läsnäoloa. Pyhä Henki herättää ihmisessä sellaisen luottamuksen, että hän voi lähestyä Jumalaa ja kutsua tätä isäkseen. Toisinaan tätä jumalallista työtä kuvataan myös liittämällä siihen feminiinisiä, äidillisiä käsitteitä. Esimerkiksi Lutherin tekstiin perustuva virsi 446 pitää sisällään rukouksen, että Pyhä Henki liittäisi seurakunnan jäsenet toisiinsa, kirkastaisi Kristusta ja lohduttaisi seurakuntaa ”niin kuin äiti lohduttaa lastaan”.

Katekismuksessa kirkkoa tai seurakuntaa kuvataan armahdettujen syntisten yhteisöksi, ”joka luottaa Jumalaan ja jossa Pyhä Henki herättää uskon ja rakkauden” (50). Kirkko on myös äiti, ”joka kantaa meitä sylissään ja huolehtii meistä” (50). Seurakunnan pyhyys ei siten ole sen jäsenten pyhyttä vaan Pyhän Hengen lahjoittamaa ja vaikuttamaa pyhyttä. Ison katekismuksen mukaan kirkko on Pyhän Hengen pyhitystyön erityinen yhteisö, joka Jumalan sanalla synnyttää jokaisen kristityn ja kantaa häntä.

Katekismuksen mukaan Jumala toimii rakastavan isän ja hyvän vanhemman tavoin. Kristus on Jumalan Poika, tosi Jumala ja samalla ihmisten veli, joka itsekin syntyi ihmiseksi ja tuntee ihmisenä elämisen kivun. Hän on välittäjä ihmisen ja Jumalan välillä. Pyhä Henki on uskon ja yhteyden rakentaja, joka toimii lohduttavan äidin tavoin. Ihmisen ja Jumalan välistä suhdetta kuvataan lapsen ja isän välisenä suhteena, ja kristityt ovat keskenään sisaria ja veljiä (esimerkiksi Room. 12:10).

Seurakunnan jäsenyys, Jumalan perhevään lapseus rakentuu ihmisen jumalasuhteen kautta. Kristillisessä seurakunnassa suhteessa Jumalaan myös aikuiset ovat lapsen asemassa. Eriikka Jankko on tutkinut väitöskirjassaan lapseuden teologiaa: lapsena oleminen voidaan ymmärtää ikävaiheena – voimme puhua iältään lapsesta, mutta kristillisessä teologiassa lapseus kuvaa myös ihmisen ydinidentiteettiä suhteessa Jumalaan ja toisiin ihmisiin.

Tunnustuskirjat ja seurakuntayhteisön eetos

Koska ekklesiaa, kirkkoa tai seurakuntaa kuvataan perheenä, voidaan ajatella, että seurakuntayhteisön olemuksessa on jotain samankaltaista kuin perheyhteisön olemuksessa. Seurakunta voi olla paikka tai tila, jossa siihen kuuluvien tai siellä kokoontuvien jäsenten yhteys sekä keskinäinen välittäminen ja huolenpito ovat mahdollisia siitä huolimatta, että jäsenillä on keskenään erilaisia näkemyksiä ja käsityksiä. Seurakunta ei myöskään ole pysyvä, vaan sillä on elämänkaari, ja samoin kuin perheiden elämässä, myös kirkossa tilanteet ja suhteet ovat muutoksessa.

Tunnustuskirjoihin sisältyvä Augsburgin tunnustuksen puolustus nostaa vanhurskauttamisoppia käsitellessään esille seurakunnan yhteisöllisyyden. Tekstikohdassa viitataan Kolossalaiskirjeen jakeeseen, jossa Paavali kirjoittaa: ”Mutta kaiken tämän lisäksi pukeutukaa rakkauteen, joka on täydellisyyden side.” (Kol. 3:14.) Puolustuksen kirjoittajien mukaan Paavali puhuu kohdassa lähimmäisenrakkaudesta, mutta he korostavat, että ”Paavali ei puhu yksilön henkilökohtaisesta täydellisyydestä, vaan kirkon yhteisestä eheydestä”. Rakkaus on yhteen liittävä, yhteisöä rakentavaa. Kysymys on siitä, millaisessa hengessä seurakunnan jäsenten välinen yhteys rakentuu.

Puolustuksen teksti jatkuu kuvauksella, jossa seurakunnan elämä, kirkon yhteinen eheys rakentuu samanlaisille toimintaperiaatteille ja samanlaiselle eetokselle kuin perheen yhteiselämä: ”Samoin kuin kaikissa perhekunnissa ja kaikissa yhteisöissä yksimielisyyttä on ylläpidettävä keskinäisellä palvelemisella eikä rauhan tilaa voida säilyttää, elleivät ihmiset peitä toistensa virheitä ja anna niitä anteeksi, samoin Paavali tässä säätää, että seurakunnassa tulee vallita rakkauden, joka pitää yllä yksimielisyyttä, suvaitsee tarpeen vaatiessa veljien tavallista hankalampiakin tapoja ja katsoo läpi sormien pienehköjä erheitä, jottei kirkko hajaantuisi lahkoiksi, joista edelleen saavat alkunsa vihat, puoluemieli ja harhaoppisuus.” (Tunnustuskirjat 1990, 121.)

Keskinäinen palveleminen, toisten virheiden peittäminen ja anteeksi antaminen luovat edellytykset rauhan tilalle, oli sitten kysymys seurakunnasta tai perheestä. Olennaista on, miten ihmiset ovat ja toimivat suhteessa toisiinsa.

Tällainen keskinäistä yhteyttä rakentava eetos seurakunnassa on mahdollista vain, kun Pyhä Henki tekee työtään. Seurakunnassa vallitsevan rakkauden alkujuurena on jumalallinen rakkaus. Tunnustuskirjojen kohta ei myöskään anna kuvaa, jonka mukaan yhteiselämä seurakunnassa tai perheessä olisi helppoa. Se edellyttää jokaiselta ponnisteluja ja vaivannäköä.

Myös Augsburgin tunnustuksessa painottuu kirkon tai seurakunnan yhteisöllinen luonne. Tunnustuksen seitsemäs artikla pitää sisällään kolme kirkkoa koskevaa määritelmää: Kirkko on yksi, pyhä ja ikuinen. Kirkko on pyhien yhteisö (*congregatio sanctorum*), jossa evankeliumi puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan. Kirkon ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. Sen sijaan ei ole välttämätöntä, että perityt inhimilliset traditiot, jumalanpalvelusmenot tai seremoniat, jotka ovat ihmisten säättämiä, ovat kaikkialla samanlaiset. Kirkko ei ole ensisijaisesti instituutio vaan elävä Kristuksen yhteisö, jossa Pyhä Henki toimii sanan ja sakramenttien välityksellä.

Uudessa testamentissa sekä kristityn elämän yhteyttä Jumalaan että kristittyjen elämän välistä yhteyttä on kuvattu kreikan kielen sanalla *koinonia* (esimerkiksi 1. Joh. 1:3). Kirkkojen maailmanneuvoston Faith and Order -komission mukaan koinonia on johdettu verbistä, joka merkitsee osallistumista, osallisena olemista sekä yhteistä jakamista ja tekemistä.

Koinonian idea korostaa seurakuntaa yhteisönä, jossa ihmiset ovat täysivaltaisia, itsenäisiä ja omaehtoisia jäseniä eivätkä (työntekijöiden) työn tai auttamisen kohteita. Kirkon jäsenten välinen yhteys rakentuu toiseuden kunnioittamisen lähtökohdalle. Jokainen ihminen nähdään ainutlaatuisena Jumalan lapsena, ja samalla koinoniaan sisältyy myös ajatus solidaarisesta rinnalla elämisestä. Kirkon ja seurakunnan tehtävänä on huolehtia jäsenistään ja asettua puolustamaan niitä, jotka ovat heikoimmassa asemassa.

Koinonian idea on esillä myös Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnössä (2016) sekä tulevaisuusselonteossa (2018). Molemmat korostavat seurakuntalaisten tai seurakunnan toiminnassa mukana olevien subjektiivista ja sen mahdollistamista. Perhelähtöisyyden toteutumisen kannalta tämä tarkoittaisi, että perheillä pitäisi olla mahdollisuus olla mukana suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa seurakunnan toimintaa.

Kastettujen yhteisö vai jotain muuta?

Luterilaisessa traditiossa kaste on seurakunnan jäsenyyden edellytys. Jumalanpalvelusten kirjassa messun ja sanajumalanpalveluksen johdantotekstien viides vaihtoehto painottaa kasteen merkitystä yhteisön jäseneksi liittämiseksi: ”Sisaret ja veljet. Meidät on kastettu kolmiyhteisen Jumalan nimeen. Kasteessa Jumala yhdisti meidät itseemme ja toisiimme. Me kuulumme yhteen.” Perhejumalanpalveluksen johdantosanoissa (2) puolestaan todetaan, että ”Jumalan lapsiksi kastettuina olemme tulleet yhteiseen jumalanpalvelukseen. Olemme kuin yksi suuri perhe, jolla on sekä iloja että huolia”.

Augsburgin tunnustuksen yhdeksännessä uskonkohdassa sanotaan, että lapset tulee kastaa, ”jotta heidät kasteen kautta annettaisiin Jumalan huomaan ja näin otettaisiin Jumalan armoon”. Isossa katekismuksessa Luther puolustaa lapsikastetta ja painottaa, että ihmisen

usko ei luo kastetta vaan ottaa kasteen vastaan, mutta uskokin on Jumalan lahjaa ja Pyhän Hengen työtä. ”Tuomme lapsen kasteelle ajatellen ja toivoen, että hän uskoisi. Me myös rukoilemme, että Jumala antaisi hänelle uskon.” Kaste ei ole ihmisen teko vaan aarre, jonka Jumala ojentaa ihmiselle ja jonka hän uskolla ottaa vastaan. Kasteessa Jumala luo sanallaan, mitä lupaa.

Vaikka luterilaisen kirkon traditio korostaa lapsikasteen ainutlaatuisuutta, tämän hetken todellisuutta on kuitenkin tilanne, jossa monet kirkkoon kuuluvat vanhemmat päättävät jättää lapsensa kastamatta. Tästä seuraa, että seurakuntien toiminnassa on yhä enemmän mukana lapsia, nuoria ja aikuisia vapaaehtoisia, jotka eivät ole kastettuja jäseniä.

Millä tavoin tässä tilanteessa tulisi sanoittaa seurakuntayhteyttä? Edellä todettu koinonian-käsite koskettaa vain niitä, jotka ovat jo kirkon jäseniä. Miten seurakunnissa toivotetaan tervetulleiksi eri uskontoja ja vakaumuksia edustavat maahanmuuttajat? Voiko kirkkoon kuulumaton, kastamaton vapaaehtoinen olla seurakuntaperheen jäsen? Pitäisikö kasteeseen perustuvan seurakuntayhteyden rinnalla vahvistaa ajatusta Jumalan luomistyöhön perustuvasta yhteydestä? Onhan jokainen ihminen Jumalan luomana kutsuttu suhteeseen hänen kanssaan. Entä miten kasteen teologinen merkitys on esillä seurakuntien toiminnassa?

Meneillään olevassa Kaste ja kummius -hankkeessa tehdään tutkimusta, edistetään teologista keskustelua sekä kehitetään viestintää ja keinoja, joilla voidaan tukea nuoria perheitä ja kummeja kristillisessä kasvatuksessa. Yhä vahvemmin on ilmeisesti nähtävä, että seurakunnan missiologinen tehtävä toteutuu paikallisissa yhteisöissä. Samalla on etsittävä edellytyksiä sellaiselle yhteiselämälle, joka arvostaa erilaisuutta ja rakentaa erilaisten näkemysten välille dialogia.

Viime vuosikymmeninä erityisesti seurakunnallisen diakonian piirissä on noussut esille *konvivialiteetin* käsite (conviviality). Sen lähtökohtana on espanjankielinen sana *convivencia*, joka viittaa 800–1500-lukujen Andalusiaan, jossa kristityt, juutalaiset ja muslimit elivät rauhanomaista rinnakkaiseloa.

Konvivialiteetti merkitsee solidaarista yhteiselämää, resurssien jakamista ja yhteistä ponnistelua ihmisarvoisen ja yhteisöllisen elämän puolesta. Samalla käsitteeseen liittyy ajatus yhteisestä juhlasta. Konvivialiteetti tuo näkökulman tilanteisiin, joissa seurakunnan toiminnan tai yhteistyön piirissä on myös muiden uskontokuntien edustajia tai uskonottomia. Samoin se voi auttaa jäsentämään tilannetta, jossa samassa perheessä on erilaisia vakaumuksia.

Askeleita seurakuntaperheen vahvistamiseksi

Sekä Uuden testamentin että Tunnustuskirjojen perusteella kristillinen seurakunta voidaan määritellä Jumalan perheväeksi. Jokainen kristitty aikuinen ja lapsi on seurakuntaperheen jäsen, koska hänet on otettu Jumalan lapseksi luomistyössä ja kasteen kautta. Jumalanpalvelusta kuvataan perhevään yhteiseksi juhlaaksi. Tästä näkökulmasta on jännitteistä, että seurakunnissa on tarjolla perhemessuja, jotka on usein toteutettu

erityisesti pikkulapsiperheiden tarpeiden pohjalta. Seurakunta perheyhteisönä -ajattelu haastaa kuitenkin miettimään, millainen jumalanpalveluselämä mahdollistaisi kaikkien tasaveroisen ja mielekkään osallistumisen. Seurakuntaperheen kaikilla jäsenillä tulisi olla mahdollisuus miettiä, miten yhteistä juhlaa vietetään.

Yksi askel seurakuntalaisten osallisuuden vahvistamiseksi on luopua (mahdollisuuksien mukaan) ”työ”-loppuisista” seurakunnan toimintaa kuvaavista käsitteistä. Esimerkiksi lapsityön sijaan puhutaan varhaiskasvatuksesta ja perhetyön käsitettä käytetään yleensä vain silloin, kun puhutaan korjaavasta perhetyöstä ja mahdollisesti tehdään yhteistyötä yhteiskunnallisten toimijoiden, kuten vaikkapa lastensuojelun ammattilaisten kanssa.

Perhetoiminta-käsite pitää sisällään ajatuksen perheiden aktiivisesta osallisuudesta. Osallisuuden mahdollistaminen on ollut vahvasti esillä diakonian tutkimuksessa ja erilaisissa diakonisissa hankkeissa. Myös uusi rippikoulusuunnitelma rakentuu lähtökohdalle nuorten osallisuuden vahvistamisesta.

Edellä kuvattu kirkon ydinteksteissä vahvana ilmenevä näkemys seurakunnasta perheen kaltaisena yhteisönä haastaa myös käsitystä kirkosta (yhteiskunnallisten) palvelujen tuottajana. Tällä hetkellä kirkko ja seurakunnat tekevät erittäin arvokasta työtä tarjotessaan esimerkiksi parisuhdeneuvontaa osana perhekeskuksia ja iltapäiväkerhoja kouluikäisille sekä kehitellessään vastauksia muihinkin ajankohtaisiin ja paikallisiin tarpeisiin.

Olennaista lieneekin, miten näitä toimintoja jäsennetään ja sanoitetaan niin, ettei kirkon ja seurakunnan ydinajatus murene. Voisiko perheyhteisön idea olla myös vahvistamassa kirkon erityisyyttä ja näkyvyyttä? Ajassa, jossa yksilöllisyys korostuu ja ihmisen arvokkuutta mitataan usein rahalla, on tärkeää, että myös julkisten palveluiden osalta on tarjolla toisenlainen tapa toimia.

Kirjallisuus ja muu aineisto

Addy, Tony (ed.) (2014). *Seeking Conviviality – Re-Forming Community Diakonia in Europe*. Geneve: The Lutheran World Federation – A Communion of Churches Department for Mission and Development. Saatavilla

https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/DMD-Seeking_Conviviality_Diakonia_Europe.pdf

Audas, E. (2016). Vad vir tror oss veta: en analys av de bakomliggande argumenten för och emot vigsel av samkönande par i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Teoksessa Maarit Hytönen (toim.) *Perhe ja avioliitto muutoksessa* (s. 103–125.) (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127). Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Jankko, E. (2019). *Lapsi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/305134>

Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö (2016). Suomen ev.-lut, kirkon julkaisuja 47. Kirkko ja toiminta. Helsinki: Kirkkohallitus

Kokkonen, J. (toim.) (2018). *Kirkon kasvatusta vuonna 2030. Kristillisen uskon välittymisen haasteita ja mahdollisuuksia*. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 74. Kirkko ja toiminta. Helsinki: Kirkkohallitus. Saatavilla: <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/mita-kasvatus-on-/tulevaisuusselonteko-kirkon-kasvatus-vuonna-2030>

Saarinen, R. (2015) Kirkko-oppi. Teoksessa *Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnön liiteosa* (s. 11–28). Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 48. Helsinki: Kirkkohallitus

Suomen Ekumeeninen Neuvosto (2013). *Kirkko: Yhteistä näkyä kohti. Faith and Order -asiakirja 214*. Helsinki: Kirkkohallitus, Ulkoasiain osasto. Saatavilla:

https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/unity-the-church-and-its-mission/The_Church_FI.pdf

The Lutheran World Federation 2015. *The Self-Understanding of the Lutheran Communion. A study Document*. Saatavilla

<https://evl.fi/documents/1327140/41251337/Exhibit+9.2+The+Self-Understanding+of+the+Lutheran+Communion.pdf/ce2f3fc0-a959-3c41-7f8d-ef5b44d61844>

Thitz, P. (2013). *Seurakunta osallisuuden yhteisönä*. Diakonia-ammattikorkeakoulu Tutkimuksia A 40. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Valtonen, M. (2014). Teoksessa T. Innanen & Salminen V.-M. (toim.) *Virsi ja laulu Suomessa: tekstit, kokemus ja kasvatusta*. (s. 135–163). Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 120. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Vikström, B. (2016). *Monta rakkautta. Seksuaalisuuden, parisuhteen ja avioliiton teologia*. Helsinki: Kirjapaja.

Yli-Opas, A. (2010) *Avioliiton teologia Englannin kirkossa ja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vuosina 1963–2006*. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 112.) Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Yli-Opas, A. (2016). Avioliiton teologia ekumeenisena kysymyksenä. Teoksessa Maarit Hytönen (toim.) *Perhe ja avioliitto muutoksessa* (s. 84–102.) (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127). Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.